

Hvem er Evald Tang Kristensen?

Joan Rockwell: *Evald Tang Kristensen. A lifelong adventure in folklore. Aalborg and Copenhagen 1981. XXXVII – 45 s. Kr. 190. (Fås gennem Foreningen Danmarks Folkeminder, Birketinget 6, 2300 Kbh. S).*

Interessen for læreren og folkemindesamleren Evald Tang Kristensen (1843–1929) er i de sidste 10–15 år blusset kraftigt op. Hans livsværk er også imponerende. Det omfatter indsamling af et sted omkring 3000 folkeviser med 1000 melodier, 2700 eventyr, 25.000 sagn og titusindvis af rim og lege, ordsprog, gåder og opskrifter om folkeliv og folkeskik. Hertil kommer en udgiver- og forfattervirksomhed, der formodentlig er større end nogen anden dansk forfatters, inklusive N.F.S. Grundtvig og Georg Brandes. Den genopblussede interesse skal ses i sammenhæng med 1970'ernes store interesse for arbejderkultur og folkekultur i det hele taget – herunder »mundtlig historie« og mundtligt overleveret kultur af den art, som Tang Kristensen indsamlede så rigeligt.

Det er ikke så let at besvare spørgsmålet i overskriften, som man skulle tro. Selvfølgelig kender vi Tang Kristensens ydre livsforløb, der efter en lærergerning førte frem til, at han de sidste 40 år af sit liv ved hjælp af statsstøtte helt kunne hellige sig folkemindearbejdet. Men samtidig dækker denne ydre karriere over et vist modsætningsforhold mellem den jyske skolelærer og de akademiske autoriteter i Kbh., og over en livslang følelse af ikke at være tilstrækkeligt forstået og anerkendt hos Tang Kristensen selv. Den dækker over et menneske, der spændte vidt og tilsyneladende rummer mange spændinger og modsætninger.

Joan Rockwells engelsksprogede biografi er en mærkelig kolos af en bog. Men det er faktisk den første større gennemgang af Tang Kristensens livsværk, og alene derfor må den påkalde sig interesse.

Joan Rockwell siger lige ud, at Tang Kristensen

er det mest bemærkelsesværdige menneske, hun nogensinde har beskæftiget sig med, og formålet med hendes bog er dels at redde ham ud af den upågtethed, der hviler over hans livsværk, dels at vise den betydning, hans baggrund og hans personlige udvikling fik for dette livsværk (s. 337 & s. XIII). Samtidig vil hun prøve at løse nogle af gåderne i hans liv: hvorfor følte han sig ikke anerkendt og forstået, selv om han på så mange punkter havde succes med sit liv og sit arbejde? Hvad var drivkraften bag dette arbejde? Hvordan kunne han overkomme så meget og arbejde så utrætteligt hele livet igennem? – Det er altså en biografi om personlighedens rolle, vi her har for os – en type, der synes at blive mere og mere almindelig i disse år.

Rockwell har valgt at gøre Tang Kristensens erindringsværk »Minder og Oplevelser«, I–IV (1923–28), til sin hovedkilde, og citerer igen og igen herfra gennem hele bogen. Biografien er derfor kronologisk struktureret på en måde, der ligger tæt op af Tang Kristensens erindringer. Tang Kristensen skrev »Minder og Oplevelser« på baggrund af sine gamle dagbøger, breve, notater o.s.v., som han citerer og refererer undervejs, og den er derfor blevet stilistisk ret blandet. Detaljerede opremsninger af de rejser, han foretog, de mennesker, han mødte, og dagligdags begivenheder derhjemme står ved siden af fine, nøgterne skildringer af folkeliv og personkarakteristikker af høj karat.

Heroverfor har Rockwell haft den fordel at kunne udvælge alle de gode historier og alle de fine person- og miljøskildringer, som »Minder og Oplevelser« også er fuld af – og selv sammenstille dem til et portræt af Tang Kristensen og hans miljø. For den engelsksprogede læserskare, der ikke kender erindringsværket, må det være fascinerende og underholdende læsning. Af stof, der vil være nyt for danske læsere, er der først og fremmest en redegørel-

se for brevvekslingen mellem folkeviseforskeren Svend Grundtvig og Tang Kristensen, men Rockwell inddrager også nogle utrykte biografi-forarbejder, nogle forarbejder til »Minder og Oplevelser« og nogle drømme, som Tang Kristensen selv skrev ned i sine senere år. (Alt dette stof findes på Folkemindesamlingen).

Bogen bæres af Rockwells Freud-inspirede syn på Tang Kristensen: Hun mener at have fundet nøglen til hans liv i Ødipus-fasen. Efter faderens og lillebroderens død boede den 5-årige Evald i nogle måneder alene med sin mor i et lille hus. Moderen giftede sig imidlertid snart igen, og da hun ofte tog stedfaderens parti imod ham, kom disse måneder resten af livet til at stå for ham som et paradys, og moderens »forkastelse« af ham grundlagde en livslang utilfredshed og stræben efter (mere) anerkendelse. Det andet store emotionelle tema i hans liv var iflg. Rockwell den gammeldags »patriarkalisme«. I sine første indsamlerår fik han Svend Grundtvig som sin faderlige lærer og hjælper, og selv om forholdet bestemt ikke var uden spændinger, prægede det ham livet igennem. Senere opførte han sig selv som opdrager og hjælper, når det galdt yngre folk som f.eks. Jeppe Aakjær. Dette patron-klient forhold, som er hyppigt i 1800-tallet, fandt en slags parallel i Tang Kristensens syn på sine medmennesker. De blev delt op i to slags: Dem, der interesserede sig for fortiden, og dem, der ikke gjorde. De sidstnævnte var han nådesløs i sin fordømmelse af. Et tredje gives ikke.

Rockwell siger lidt naivt i forordet, at hun vil vise Tang Kristensen »som han virkelig var« – i modsætning til den »mytologisering« og »romantisering«, hun bl.a. finder hos Thor-kild Knudsen (s. XXVII). Når hun skal besvare sine grundlæggende spørgsmål, bruger hun altså Tang Kristensens egne erindringer og sit psykologiske syn. Hun skildrer til en vis

grad den historiske og sociologiske baggrund for Tang Kristensens livsværk, men den afgørende drivkraft gør hun psykologisk: Kristensen stræbte hele sit liv efter den tilstand, han oplevede i »paradiset«, da han besad sin mors fulde kærlighed i nogle måneder i 5-års alderen. Derfor blev han aldrig tilfredsstillet af sin ydre karriere og følte sig aldrig tilstrækkelig anerkendt. Derfor længtes han tilbage til det gamle bondesamfunds enkle liv og dets åndelige værdier. Derfor kunne han med sin »tidlig-borgerlige« karakterstruktur livet igennem udfolde sin fabelagtige arbejdsindsats for at genvinde den kærlighed, der dog var tabt for bedste.

Jeg skal i min kritik af bogen gå let hen over en del faktuelle småfejl (som når brødrene Grimm s. XVIII gøres til udgivere af både J. Görres' skelsættende »Die deutschen Volksbücher«, 1807, og Arnim & Brentanos »Des Knaben Wunderhorn«) – og koncentrere mig om et par overordnede ting. Der er ingen tvivl om, at Rockwell har fat i en psykoanalytisk tråd, men bogens psykoanalytiske niveau præges ligesom resten af den mere af indføling end af analyse. Hun forklarer ikke, hvordan man kan skildre en person i fortiden, »som han virkelig var«, uden at fremlægge og diskutere sit eget videnskabelige og politiske grundsyn? Faren for at projicere sin egen psyke over i den person, men både beundrer og studerer, er i hvert fald nærliggende. Hun diskuterer ikke problemerne ved historisk psykoanalyse eller forklarer, hvordan Tang Kristensens Ødipusfase skulle være kvalitativt anderledes end andre lærer- og bondesønners i samtiden. Og når nu bogen (for danske læsere) indeholder så lidt nyt materiale, hvorfor har Rockwell så ikke forsøgt at lave nogle psykoanalytiske analyser af de mere end to hundrede Tang Kristensen-drømme, som hun nævner, at hun har læst, og som aldrig har været offentliggjort? De lader ikke til at være kedelige ud fra de få, der citeres. Her ville ellers være rige muligheder for at analysere latent og manifest drømmeindhold, fortrængninger, forskydning-

ger, symboler o.s.v., og det kunne have givet bogens psykologiske hovedteser en begrundelse, som de nu savner.

Den manglende analyse præger også den udstrakte brug af »Minder og Oplevelser« i for høj grad. Rockwell går kun sjældent bag om Tang Kristensens egne udsagn her, da han er omkring 80 år gammel; hun forholder sig med andre ord for ukritisk til sit kildemateriale. Jeg skal indskrænke mig til et enkelt eksempel. Side 142–146 skildrer hun, hvordan fotograferingen af Tang Kristensens meddelere i 1895 kom i stand – med »Minder og Oplevelser« som eneste kilde. Kristensen siger, at han selv tog initiativet, og at Axel Olrik ikke var videre begejstret for ideen. Det passer ikke! Hvis man læser de samtidige breve mellem Olrik og Kristensen, som er bevaret på Dansk Folkemindesamling, fremgår det tydeligt, at Olrik havde opfordret Kristensen til et sådant forehavende i flere år, og at det også var ham, der tog initiativet til, at fotograferingen endelig blev til noget i 1895. Erindringer kan være en tendentiøs kilde, og det bør forskeren tage højde for. Det skal dog indrømmes, at Rockwell enkelte steder giver eksempler på modstridende udtalelser hos Tang Kristensen; men hun skærer sjældent igennem med en selvstændig konklusion. Det er måske forklaringen på de modstridende udsagn, der også findes i Rockwells egen bog: Eet sted står, at Tang Kristensen ikke har nogen folkloristisk teori (s. 102), mens det et andet sted hedder, at hele Tang Kristensens arbejde hviler på et »teoretisk postulat« og en metode, der giver det »videnskabelig værdi« (s. 147). I forordet står, at Rockwell i slutningen af 60'erne opdagede, at Kristensen i Danmark var meget lidt påagtet, mens der s. 147 står, at forskerne har været travlt beskæftiget med hans materiale i 100 år. Et sted siges, at Kristensens hypoteser om sit materiale ikke ændres nævneværdigt livet igennem (s. 102), et andet sted, at der sker et omsving i 1891, hvor han skulle forkaste den ide, der havde været »folkemindesamlernes slagord siden

det 15. årh.« (s. 201). Og bogen igennem tales både om Tang Kristensens »bondementalet« og hans »tidlig-borgerlige« eller »proto-kapitalistiske« adfærd (f.eks. s. 137, s. 122 & s. XXVIII). Der kunne nævnes flere eksempler på, at Rockwell burde have strammet sine analyser og sit begrebsbrug.

I en så stor biografi som Rockwell's kunne man måske have forventet en analyse af Tang Kristensen som folklorisk, hans stilling i samtiden og hans konkrete metode. Også her forholder Rockwell sig for indforstået til sit studieobjekt, idet hun hovedsagelig blot videregiver Kristensens egne udtalelser og betoner de stadige modsætninger til andre folklorister. En egentlig analyse ville have krævet et førstehåndsarbejde med udvalgte dele af Kristensens indsamlede materiale, og det har Rockwell ikke gennemført.

Til slut vil jeg ud fra min egen beskæftigelse med Tang Kristensen og hans materiale fremhæve nogle ting, som er nødvendige at have med for at forstå hans virke og bruge ham idag. Jeg tror, man skal opgive at sætte ham på en enkel formel; i hvert fald kan man ikke bruge korte løsrevne citater, som udtryk for hans »livssyn« eller »teori«. Kristensen afvejede altid det, han skrev, efter det han ville opnå – efter den sammenhæng, det indgik i, og den adressat, han sigtede mod. Det betyder **ikke**, at han var opportunist, men at han altid forfulgte nogle konkrete mål: at redde nogle bestemte folkeminder, at få nogle bestemte ting udgivet, at opnå en bestemt støtte (personligt eller økonomisk) o.s.v. Han blev som så mange andre skolelærere i sin samtid påvirket af romantiske tankegange og så folkeminderne som en kulturværdi, der havde trangere og trangere kår under trykket fra gårdmandsklassens og byboernes åndløse »materialisme«. Ofte taler han om folkemindernes »poesi« og om »livs poesien« som det positive modstykke til samtidens »materialisme«, og han ønskede at bevare (om nødvendigt: genoplive) denne kulturværdi og sprede den til hele folket. Folkeminderne er »den bro, der

Evald Tang Kristensen (atelierbillede).

binder fortid til fremtid over glemslens å«, som han skrev i »Skattegraveren« i 1886. Men **samtidig** er han den nøgterne organisator i praktiske spørgsmål – det være sig i hjemmet, i skolen eller i lokale forhold. Her var ingen bragesnak eller anden romantik i dårlig forstand. Han havde et skarpt syn for kløften mellem meddelernes materielle fattigdom og deres kulturs rigdom, men han lod aldrig de romantiske ideer bortforklare eller skjule denne kløft. Her adskiller han sig tydeligt fra de romantiske digtere, fra forskere som Svend Grundtvig og fra mange højskolefolk. Den nævnte kløft gav ham en stærk interesse for begavede outsiders i samfundet, tragiske skæbner som Jens Isaksen (som han nøgternt bedømte som »et forfejlet liv«) eller Ole Veed-Fald (som han endda skrev en bog om). Han opfattede til en vis grad sig selv som en sådan outsider. Hans koncentration om at indsamle og udgive så mange folkeminder som muligt, inden det var for sent, fik ham næsten til at fordømme alt, hvad der ikke støttede denne bestræbelse – også selv om han ellers havde en vis sympati for det. Det kan i konkrete sammenhænge forklare hans hårde ord mod Indre Mission, mod »politiseren«, mod højskoler, og mod andre folkemindesamlere og -forskere. Hertil kommer, at han på flere punkter udviklede sig og ændrede syn fra han som 25-årig begyndte sin indsamling og til sin død 60 år senere. Det gælder f.eks. vigtigheden af at sted- og personfæste det, han fik fortalt, det gælder hans stadig bredere interesse for folkekulturen og dens konkrete bæ-
rere, og det gælder f.eks. synet på de københavnske forskere.

Selv om Kristensen aldrig overså forkuel-
sen og den materielle fattigdom hos samfun-
dets laveste, opfattede han sig dog aldrig som
deres politiske talsmand. Om sin fotograf i
1895 skrev han i »Minder og Oplevelser«:
»... vi var ikke altid enige, da han var en Del
socialistisk anlagt«, og i et brev til arkivar
Grüner Nielsen fortæller han i april 1918 om,
hvor »oprørt« han for nylig blev over at høre

socialisten Borbjerg tale, fordi han »fordre Hovederne paa visse Folk«. Sandheden er, at »Politikken befatter jeg mig ikke med«, som han formulerede det i samme brev.

Lad denne skitse være nok her. Den peger på nogle forklaringer af de modsætninger og modsigelser, man finder hos Tang Kristensen, og som det ville være forkert at udviske.

Jeg er enig med Rockwell i, at Tang Kristensens person har betydning for forståelsen af hans værk, men jeg synes det er misvisende, når hun f.eks. laver en detaljeret parallelisering mellem Kristensen og Freud, fordi de begge to var – eller følte sig som – outsiders (s. XXIV & s. 296). Dertil er deres arbejdsområder og deres sociale miljø for forskelligt – der er langt fra den jyske hede omkring Gelle-

rup til Wien i mere end een forstand. Jeg vil imidlertid mene, at interessen for Kristensens indsamlede materiale må overskygge interessen for hans person, og sådan tror jeg også, han selv så på det. Og der er virkelig grund til at interessere sig for den folkekultur, han indsamlede – ikke for at genoplive den, som den var, men som en dokumentation af – dele af – en undertrykt klasses kultur (nemlig den tidlige arbejderklasse på landet, hvorfra Kristensen fik en stor del af sit materiale). Som sådan vil materialet vedblive at være en enestående kilde til det 18.-19.-århundredes historie og bevidsthedshistorie, ligesom Tang Kristensen selv bl.a. gennem sin umådelige brevveksling afspejler en hel epoke, og som sådan kan det bruges i dag til at holde fast i

nogle menneskelige og kulturelle kvaliteter, som den kapitalistiske produktions golde logik er ved at udrydde helt.

Rockwells bog repræsenterer mange års arbejde, men den er (derfor?) unødigt ensidig ved at opfatte sig som Tang Kristensens advokat i alle væsentlige spørgsmål. Bogen kan bruges som en vejviser og en materialsamling til Tang Kristensens liv, men den lever ikke op til sit videnskabelige anlæg. Den vil sandsynligvis opfylde sit formål, at skabe større interesse for Tang Kristensen i udlandet, og det er godt, men **bogen** om Kristensen som folklorist og om hans stilling i samtidens kulturkamp mangler vi stadig.

Jens Henrik Koudal

Nye bøger

En liste over nye bøger, som vi mener har interesse for vore læsere. Listen tilstræber ingen form for fuldstændighed.

J. Bischoff & K. Maldaner (udg.): *Kulturindustrie und Ideologie*. Teil 1: Arbeiterkultur-Theorie des Überbaus-Freizeit-Sport. Hamburg 1980. 302 s.

Bots. Aufstehn! Für den Frieden. Gegen den Frust. Hamburg 1982. 128 s., DM 9,80. En antologi af tekster, billeder og sange om rock og fredsarbejdet i Vesttyskland.

Dansk Musik Fortegnelse 1972-80. Bibliotekscentralen 1982. 249 s., kr. 861,20.

Folkmusik i Sverige. Bibliografisk hjälpredan sammanställd av Mats Rehnberg. Institutet för Folklivsforskning, Stockholm 1981. 133 s.

Radcliffe A. Joe: *This business of disco*. New York 1980. 192 s.

Joe Klein: *Woody Guthrie; a life*. London 1981. 476 s., £ 8,95.

Svend Nielsen: *Stability in Musical Improvisation*. A repertoire of Icelandic epic songs. (Acta Ethnomusicologica Danica No. 3). Forlaget Kragen, Kbh. 1982. 133 s., kr. 90,-. Musikvidenskabelig afhandling om Islands mest prominente folkelige musikgenre, den episke sangform *rimur*. (Forhandles gennem Foreningen Danmarks Folkeminder, Birkerød 6, 2300 Kbh. S).

Leif Vest Pedersen: *Dansk Pigtråd 1964-68. Del 2: Diskografi*. Forlaget Mjølner, Præstø 1982. 80 s., kr. 76,25.

Robert C. Ridenour: *Nationalism, modernism and personal rivalry in nineteenth-century Russian music*. UMI Research Press, Michigan 1981. 258 s.

Even Ruud: *Hva er musikterapi?* Oslo 1980. 124 s., N.kr. 89,-.

Samtiden, Tidsskrift for politikk, litteratur og samfunnsspørsmål, nr. 2, 1982. Tema: Populærmusikk. Oslo 1982. 80 s., N.kr. 27,-.

Robert Santelli: *Aquarius rising: the rock festival years*. New York 1980. 292 s.

Flemming Sørensen: *Viseekspeditioner fra Vejle*. Percy Grainger og Evald Tang Kristensen og deres samarbejde. Forlaget Humilitas, Vejle 1982. 57 s., kr. 67,-.

Karsten Tanggaard: *Elektrisk musik – om instrumenter og anlæg*. Super Sound forlag, Kbh. 1981. 87 s., kr. 55,-.